

Nr 322.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare aktie-teckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag m. m.; giv-
ven Stockholms slott den 17 oktober 1941.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsråds-
protokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla
de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementsche-
fen hemställt.

GUSTAF.

Herman Eriksson.

*Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 okto-
ber 1941.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden
PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON,
BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Eriksson, anför efter gemensam
beredning med chefen för finansdepartementet:

Vid 1939 års urtima riksdag (prop. nr 70; r. skr. nr 98) anvisades ett reser-
vationsanslag av 10,000,000 kronor till aktieteckning i Norrbottens Järnverk
Aktiebolag, vars ändamål skulle i första hand vara tillverkning av tack-
järn. I sin skrivelse i ärendet framhöll riksdagen, att det näppeligen kunde
vara lämpligt eller ens möjligt att redan då fastslå de lämpligaste produ-
ktionsmetoderna eller företagets storleksordning, utan att detta vore en sak,
som i första hand finge prövas av den blivande, för företagets framtid när-
mast ansvariga ledningen. Emellertid fästes uppmärksamheten på vissa med
användningen av elektriska ugnar — i stället för, såsom förutsatts i propo-
sitionen, blåstermasugnar — förenade fördelar. Därjämte omnämndes ett
uppslag, avseende anläggning i anslutning till tackjärnverket av ett järn-

svampverk, en kombination vartill enligt omdömen av experter stora förhoppningar kunde knytas. Riksdagen anmärkte ytterligare, att vissa i propositionen beräknade poster, såsom 1,400,000 kronor för en hamnanläggning m. m. och 250,000 kronor för en gjutmaskin, syntes kunna avsevärt reduceras. Det anvisade beloppet avsågs helt till anläggningskostnader. Något rörelsekapital ansåg riksdagen för det dåvarande icke behöva ställas till förfogande och fann alltså ej skäl bifalla i propositionen framlagt förslag att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti för ett förlagslån åt bolaget i riksbanken till ett belopp av 3,000,000 kronor.

Genom beslut den 12 juli 1940 uppdrog Kungl. Maj:t, bland annat, åt chefen för handelsdepartementet att dels till ett nominellt belopp av 3,499,500 kronor för Kungl. Maj:t och Kronan låta teckna aktier i berörda bolag dels ock, innan anläggningen av järnverket igångsattes, låta genom bolagets styrelse, med beaktande av vad i riksdagens skrivelse därom anförts och andra på frågan inverkan omständigheter, utreda lämpligaste produktionsmetoder vid företaget och den närmare gestaltningen i övrigt av bolagets verksamhet.

Sedan aktieteckning i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts beslut ägt rum samt därjämte av enskilda personer tecknats aktier till sammanlagt belopp av 500 kronor, utsågos vid konstituerande stämma med bolaget den 16 augusti 1940 till ledamöter av styrelsen landshövdingen David Hansén, ordförande, direktören Bure Holmbäck, bankdirektören Erik Johan Bengtson, direktören Ivar Gustaf Schwartz och disponenten Nils Danielsen samt till suppleanter riksdagsmannen Oskar Wilhelm Lövgren och disponenten Folke Westerberg.

I skrivelse den 15 augusti 1941 har bolagets styrelse framlagt resultatet av en av bolaget genom dess verkställande direktör i enlighet med Kungl. Maj:ts nyssnämnda beslut verkställd utredning samt därvid tillika gjort framställning i syfte *dels* att för möjliggörande av en anläggning å Svartön invid Luleå, innefattande två eltackjärnsugnar med därtill hörande allmänna anläggningar, måtte till bolagets förfogande ställas återstoden av det av riksdagen anvisade beloppet 10,000,000 kronor, *dels ock* att åtgärder måtte vidtagas för beredande härutöver av medel, erforderliga för utförande av vissa i skrivelsen angivna ytterligare anläggningsarbeten vid järnverket.

Genom beslut den 12 september 1941 uppdrog Kungl. Maj:t med anledning av framställningen åt chefen för handelsdepartementet att ytterligare till ett nominellt belopp av 6,500,000 kronor för Kungl. Maj:t och Kronan teckna aktier i bolaget. Beträffande framställningen i övrigt förklarade Kungl. Maj:t sig vilja framdeles meddela beslut.

Jag torde nu få ånyo anmäla ärendet i sålunda ännu oavgjord del.

I sin skrivelse den 15 augusti 1941 anför *bolagets styrelse* till en början, att tillverkningen vid det blivande järnverket borde i första hand tillgodose landets egna behov men därjämte vara av sådan beskaffenhet, att den i den mån så befundes möjligt och lämpligt även kunde exporteras. Produktionen vid

järnverket borde vidare planläggas så att samarbete med den övriga svenska järnindustrien i görligaste mån befrämjades. För att få klarhet i vilka produkter, som för de svenska avnämarna kunde anses mest önskvärda, hade bolagets verkställande direktör samarbetat med ett flertal ledande svenska företag i järnförädlingsbranschen, vilka lämnat uppgifter i berörda hänseende.

Med anledning av ett i propositionen rörande järnverket gjort uttalande att spörsmålet om verkets anläggning borde ytterligare utredas, därvid dock skulle iakttagas att endast områden i Luleå stad borde ifrågakomma, har styrelsen undersökt tre olika alternativ för järnverkets förläggning inom stadens områden, nämligen å Svartön, vid Karlsvik och vid Karlshäll. Styrelsen förklarar sig anse de tre alternativen vara i och för sig ur kostnadssynpunkt i stort sett likvärdiga. Luleå stad hade emellertid erbjudit sig att som gåva till bolaget överlämna för järnverket erforderlig mark å Svartön, under villkor att marken återlämnades, därest järnverket av en eller annan anledning nedlades. Vidare hade statens järnvägar medgivit, att bolaget finge disponera för sina skeppningar erforderligt, järnvägen tillhörigt kajutrymme vid Svartön, varigenom kostnaderna för hamn- och kajanläggning i Svartöalternativet, åtminstone så länge kajutrymmena finge av bolaget på nu angivet sätt disponeras, helt bortfölla. Karlsviksområdet åter ställdes icke gratis till järnverkets förfogande och Karlshällsområdet lämnade icke tillräckligt utrymme för järnverket. Med hänsyn till vad sålunda vid utredningen framkommit förordar styrelsen, att järnverket förlägges på Svartön.

Beträffande råvarutillgångarna utgår styrelsen ifrån att erforderlig järnmalm kunde erhållas från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag. Styrelsen erinrar härutinnan om att enligt avtal 1927 jämte tilläggsavtal 1938 mellan staten, å ena sidan, samt nämnda bolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, å andra sidan, 200,000 ton malm årligen skulle ställas till statens eller dess rättsinnehavares förfogande och räknar med att bolaget skulle få tillstånd att utnyttja denna malm. Styrelsen har med hänsyn härtill funnit, att bolagets behov av järnmalm vore fullt tillgodosett. Emellertid anför styrelsen vidare, att de norrländska malmerna hade ringa manganhalt och att därför vid smältningen erfordrades tillsats av mangan. På grund av angelägenheten av att den för produktionen erforderliga manganmalmen erhöles inom landet hade styrelsen också igångsatt undersökningar för utrönande av möjligheten härav. Dessa undersökningar hade dock ännu icke hunnit slutföras.

Utsikterna att kunna täcka järnverkets behov av reduktionsmedel har styrelsen i avseende å träkol funnit fullt betryggande. Styrelsen åberopar i sådant hänseende de stora skogstillgångarna i Norrbottens län, varav en betydande del vore lämplig som kolved. Beträffande tillgången på koks framhåller styrelsen, att järnverkets läge under normala förhållanden vore gynnsamt, enär förmånliga fraktsatser kunde påräknas genom återgående malmåtar. Därtill komme att koksen kunde lossas tämligen nära järnverket.

I fråga om möjligheten att använda torvkoks vid tackjärnsframställningen anför styrelsen som sin åsikt, att lösningen av torvproblemen ännu icke avan-

cerat så långt, att något bestämt uttalande kunde göras därom. Styrelsen följde emellertid utvecklingen på detta område med största intresse. Detsamma gällde i fråga om användande av träkoks- och träkolsbriketter.

Beträffande produktionsmetoden anför styrelsen, att den funnit alternativet med användande av elektriska ugnar vara att föredraga framför alternativet med blästermasugnar. Såsom skäl härför framhålles, att inhemsk kraft komme till användning och att behovet av import av utländsk koks eller annat utländskt bränsle minskades samt att eltackjärnsugnar kunde användas vid framställning av olika slag av tackjärn, vilket däremot svårligen kunde ske med blästermasugnar. Därjämte kunde såväl koks som träkol beagnas som reduktionsmedel.

Med anledning härav och av riksdagens uttalande om fördelarna av de elektriska ugnarna har styrelsen i sina kalkyler endast räknat med kostnader för elektriska ugnar. Styrelsen har vid beräklandet av erforderlig elektrisk energimängd utgått från den av departementschefen i propositionen omnämnda tillverkningskapaciteten, 90,000 ton tackjärn årligen. Därjämte har styrelsen räknat med kostnaderna för en komplettering av järnverket med thomas- och elstålverk.

Beträffande möjligheterna att erhålla erforderlig elektrisk kraft anför styrelsen följande.

Resultatet av förhandlingar, som bolaget fört med vattenfallsstyrelsen, vore med avseende på krafttillgången mycket nedslående, enär det kraftbelopp, som av vattenfallsstyrelsen uppgåves såsom disponibelt inom närmaste åren, uppginge till endast 10,000 kW årskraft + 10,000 kW sommarkraft i minst $5\frac{1}{2}$ månader, motsvarande elkraft till c:a $1\frac{1}{2}$ eltackjärnsugn och en produktion av c:a 45,000 ton tackjärn per år.

Priset på elkraften till eltackjärnsugnarna komme att ligga vid c:a 0.56 öre per utnyttjningsbar kWh årskraft vid 1936 års priser och 0.64 öre vid 1941 års priser, allt vid järnverket.

Enligt vattenfallsstyrelsens förslag till kraftleverans hade sålunda energipriset för fast elkraft sänkts något under det i tackjärnsutredningens betänkande angivna priset 0.6 öre/kWh, men i stället hade vattenfallsstyrelsen utgått ifrån att järnverket bekostade anläggningarna för 132 kW, d. v. s. ledningen från Notviken till Svartön och transformatorstationen vid verket. Vid full utbyggnad eller 3 eltackjärnsugnar uppginge dessa kostnader till c:a 1,290,000 kronor och vid 2 eltackjärnsugnar utan transformatorreserv till c:a 765,000 kronor.

I kalkylerna för järnverket hade emellertid kostnaderna för 132 kW-anläggningarna utelämnats. Därest dessa kostnader skulle bestridas av järnverket, ökades följaktligen kapitalbehovet med motsvarande belopp. Huruvida denna kostnad borde bäras av vattenfallsstyrelsen eller av bolaget, i senare fallet genom särskilt tilläggsanslag, torde böra avgöras av Kungl. Maj:t.

Förhandlingar hade vidare förts angående möjligheten att erhålla elkraft, c:a 7,000 kW, för drift av såväl thomas- som elstålverk. Med hänsyn till att det för dessa båda verk icke gällde drift dygnet runt utan tillsvidare endast ett skift, hade vattenfallsstyrelsen förklarat sig kunna tillgodose detta kraftbehov. Priset på sagda elkraft hade angivits till 1 öre/kWh, d. v. s. högre än priset för smältkraften till eltackjärnsugnarna, vilket förhållande dock med hänsyn till utnyttjningstiden borde anses skäligt och överensstämde med gängse praxis.

Förhandlingar om kraftleverans hade dessutom förts med Krångede Aktiebolag, vilket bolag hade möjlighet att genom insättning av ett 5:e aggregat i Krångede utvinna ytterligare 37,000 kW. Den elkraft, som skulle kunna erhållas från detta aggregat, vilket beräknades kunna tagas i drift den 15 november 1943, utgjordes av övervägande säsongkraft, varav emellertid i normala fall en betydande del, något över 50 procent, levererades som vinterkraft. På basis av preliminära uppgifter, som lämnats av Krångede Aktiebolag, bleve priset vid verket för den elkraft, som kunde utnyttjas vid 3 ugnar installerade och om halva aggregat 5 disponerades, 0.64 öre/kWh och totala produktionen 74,500 ton tackjärn per år.

Även om det kunde göras gälande, att det allmänna kraftbehovet under nu rådande förhållanden vore relativt stort, och svårigheter därför kunde föreligga för täckandet av olika behov, ville styrelsen dock uttrycka den förhoppningen, att det likväl skulle bli va vattenfallsstyrelsen möjligt att på ett eller annat sätt utöka den elkraftleverans, som ställts i utsikt för el tackjärnverk, thomas- och elstålverk till att, till en början, omfatta årskraft för två el tackjärnsugnar om en sammanlagd produktion av c:a 60,000 ton tackjärn per år + för thomas- och elstålverk erforderlig kraft. Det härför erforderliga kraftbeloppet utgjorde 27,000 kW årskraft.

Styrelsen kommer härefter in på frågan om utnyttjande av biprodukter såväl vid tillverkning av endast tackjärn som vid tillverkning av thomasmetall och anför härom följande.

a) *Elhyttgas.*

Vid el tackjärnstillverkning erhöles per ton tackjärn en disponibel gasmängd med ett värmevärde, motsvarande c:a 180 kg stenköl per ton tackjärn. Vid 60,000 ton tackjärnsproduktion motsvarade gasen sålunda ett värde av c:a 330,000 kronor per år vid ett stenkölpris av 30 kronor per ton. Vid nuvarande kolpris skulle gasens värde uppgå till 660,000 kronor.

Det vore uppenbart, att detta värde på ett eller annat sätt borde tillvaratagas, och i denna strävan hade följande två alternativ undersökts:

1) *Framställning av flytande bränsle* ur elhyttgas på syntetisk väg.

Den metod, som härvid tillvunnit sig stort intresse, vore metanolsyntesen, innebärande framställning av flytande bränsle, metanol. Metanol användes till motorbränsle och hade inom flygväsendet visat sig vara av särskild betydelse, därigenom att metanolen tillsatt till bensin höjde dennas oktantal.

Enligt verkställda utredningar skulle betydande mängder metanol kunna framställas av elhyttgasen och till ett tillverkningspris, som i genomsnitt låge mer än 40 procent under priset för tillverkning av sulfitsprit, omräknat till samma värmevärde. Man syntes vidare kunna räkna med en metanolkvantitet, som i vikt uppginge till i runt tal $\frac{1}{7}$ av den framställda tackjärnskvantiteten, d. v. s. på 60,000 ton tackjärn skulle kunna utvinnas c:a 9,000 ton metanol per år.

I dessa tider, då svårigheterna att anskaffa såväl koks som träkol vore särskilt stora, vore det givetvis av utomordentlig betydelse, därest på detta sätt flytande bränsle skulle kunna utvinnas av det vid el tackjärnsframställning använda reduktionsmedlet — koks resp. träkol. — På grundval av de gjorda utredningarna kunde beräknas, att, när reduktionsmedlet utgjordes av en blandning av c:a 40 procent koks och 60 procent träkol, kunde utvinnas 1 ton metanol per ton koks i blandning med träkol, vilket med hänsyn till koksimport och bränslebrist vore av viss betydelse.

Därest dessa beräkningar visade sig praktiskt användbara, skulle sålunda den framkomna gasen för driftsekonomien representera ett betydande värde

förutom dess betydelse ur synpunkten att bidra till tillgodoseendet av landets behov av flytande bränsle.

Med hänsyn till den stora betydelse för bolaget, som denna fråga kunde hava, därest den visade sig i praktiken genomförbar, fortginge styrelsens utredning härutinnan.

2) *Ång- och kraftslag.*

Enligt vissa beräkningar kunde vid en tillverkning av 60,000 ton tackjärn utvinnas c:a 2,500 kW till en kostnad av c:a 0.44 öre per kWh, därest gasens värde sattes till noll, d. v. s. att icke annan användning funnes för gasen.

Då emellertid detta verk borde kunna påräkna erforderlig energi från vattenfallsstyrelsen, syntes denna väg icke böra tillgripas.

b) *Elhyttslag.*

Hittills hade hyttslag huvudsakligen kommit till användning som fyllnadsmaterial samt i mindre utsträckning inom byggnads- och cementvaruindustrien. För närvarande påginge omfattande forskningsarbeten angående möjligheten att i finfördelat tillstånd kunna använda slaggen såsom gödningsämne. Även denna fråga borde i fortsättningen följas med uppmärksamhet.

c) *Vanadinslag.*

De Norrbottensmalmer, vilka stode till järnverkets förfogande, innehölle vanadin och enligt utförd beräkning komme tackjärnets halt av vanadin att uppgå till 0.15—0.20 procent. Denna vanadinhalt torde vara tillräckligt hög, för att vanadinmetallen, vars pris för närvarande uppginge till 40 kronor per kg, skulle kunna med fördel tillvaratagas.

Ett förbilligande med några kronor per ton göt torde ock kunna ställas i utsikt genom vanadins tillvaratagande.

d) *Thomasslag.*

Vid tackjärnets förädling till thomasmetsall genom tackjärnets avblåsning i thomaskonverter erhöles såsom biprodukt en slagg, thomasslagg, till en myckenhet av 22 procent av götvikten. Denna slagg, som efter finmalning benämndes thomasfosfat, utgjorde på grund av sin kalk- och fosforsyrehalt ett begärligt och utomordentligt värdefullt gödningsämne.

Vid en götproduktion av 54,000 ton göt per år, motsvarande en tackjärnsproduktion av 60,000 ton tackjärn per år, skulle sålunda en kvantitet av c:a 10,000 ton thomasfosfat komma jordbruket tillgodo.

Värdet vid en produktion av 60,000 ton tackjärn per år skulle giva en inkomst för försålda 10,000 ton thomasfosfat av c:a 600,000 kronor vid verket.

Med hänsyn till vad som sålunda framkommit och till företagna ekonomiska kalkyler anser styrelsen, att bolaget borde eftersträva framställning av högre förädlade produkter än tackjärn, och att tackjärnverket för detta ändamål borde kompletteras med thomas- och elstålverk. Genom ett sådant produktionsprogram skulle järnverket, framhåller styrelsen, kunna lämna såväl en lättare säljbar produkt som en produkt med gynnsammare vinstmöjligheter än om enbart ett tackjärnverk uppfördes. Därtill komme att ur folkhushållningens synpunkt en sådan tillverkningsprocess torde vara den mest ändamålsenliga. Vid thomasprocessen erhöles nämligen s. k. thomasgöt, vars kvalitet visat sig god och väl lämpad för framställning av byggnadsmaterial och som dessutom vore i besittning av goda svetsningsegenskaper. Såsom biprodukt erhöles vidare, såsom förut nämnts, den värdefulla thomasslaggen. Vid fortsatt förädling av thomasmetsallen erhöles elstål, som kunde

levereras dels i form av göt för utvalsning för olika ändamål med högre kvalitetsfordringar än thomasmetalen och dels i form av omsmältningsmaterial att användas i stället för högvärdigt skrot och järnsvamp, varav behovet för närvarande vore mycket stort i landet. Huruvida en ytterligare förädling av verkets produkter borde äga rum, anser styrelsen böra ställas på framtiden.

Styrelsen har vidare undersökt de möjligheter, ett järnsvampverk skulle kunna tänkas erbjuda. Styrelsen anför härom:

I sådant avseende hade den s. k. förreduktionsmetoden varit föremål för närmare undersökning. Härvid hade måst konstateras, att den ännu icke kunde betraktas som praktiskt fullt utexperimenterad, medan å andra sidan densamma, därest den i praktiken kunde giva det resultat, som dess upphovsman förväntade, kunde erbjuda fördelar. Styrelsen hade med hänsyn tagen bl. a. till vikten av att järnverkets tillverkning snarast möjligt och på ett effektivt sätt komme i gång, icke ansett sig kunna under sådana omständigheter föreslå användandet av en metod, vilken ännu måste betraktas som oviss till sitt resultat. Däremot ansåge styrelsen, att man med uppmärksamhet borde följa de fortsatta försöken rörande denna metod (bl. a. påbörjade i Norge vid Christiania Spigerverk) och, därest tillfredsställande positiva resultat i såväl tekniskt som ekonomiskt avseende kunde påvisas, komplettera järnverket med en sådan anläggning för att därigenom erhålla en stegrad tackjärnsproduktion. Hänsyn härtill hade tagits vid planeringen av anläggningarna.

Någon annan järnsvampmetod av beskaffenhet att böra vid järnverket användas hade styrelsen icke funnit.

Med hänsyn till att tillgången på elektrisk kraft för närvarande begränsade möjligheterna i fråga om tillverkning av el tackjärn till användande av högst två ugnar med en sammanlagd kapacitet av 60,000 ton per år föreslår styrelsen, att det blivande järnverket skulle omfatta malmviadukt, kross- och siktanläggning samt kolhus, sinterverk, el tackjärnverk med två ugnar med en sammanlagd kapacitet av 60,000 ton per år, ett thomasverk om två konvertrar å minimum 15 ton för thomastackjärnets förädling till thomasgöt eller till förblåst thomasmetsall för vidare förädling i elstålugn, ett elstålverk med en elstålugn om cirka 25 tons kapacitet för raffinering av thomasmetalen till högvärdigt omsmältningsmaterial, d. v. s. prima rent skrot eller järnsvampsersättning, en reparationsavdelning och en allmän avdelning, omfattande markområde och dess planering, vatten- och avloppsledning, kontor, bostäder för vissa tjänstemän och arbetare m. m. Kostnaden härför beräknas av styrelsen till 13,900,000 kronor vartill komma 15 procent i administration och oförutsedda utgifter, eller sålunda sammanlagt 16,000,000 kronor, enligt följande kostnadskalkyl:

Malmviadukt, kross- och siktanläggning samt kolhus.

Byggnader	kronor	1,390,000	
Maskiner etc.	»	160,000	kronor 1,550,000

Sinterverk.

Byggnader	kronor	460,000	
Maskiner etc.	»	740,000	» 1,200,000

Eltackjärnverk.

Byggnader	kronor	1,000,000	
Maskiner, ugnar etc.	»	2,575,000	» 3,575,000

Thomasverk.

Byggnader	kronor	720,000	
Maskiner, konvertrar etc.	»	1,880,000	kronor 2,600,000

Elstålverk.

Byggnader	kronor	1,200,000	
Maskiner, stålugn etc.	»	1,100,000	» 2,300,000

Reparationsavdelning.

Byggnader	kronor	90,000	
Maskiner, verktyg etc.	»	140,000	» 230,000

Allmän avdelning.

Gemensamma byggnader etc.	kronor	1,785,000	
Järnvägsspår, lok och vagnar	»	660,000	» 2,445,000
			kronor 13,900,000

Administration och oförutsett c:a 15 procent » 2,100,000

Summa anläggningskostnader kronor 16,000,000.

I anslutning härtill anför styrelsen — under framhållande av att från år 1936, då de beräkningar vilka låge till grund för Kungl. Maj:ts proposition verkställdes, och till sommaren 1941 en prisstegring å för järnverket behövliga materialier m. m. inträtt med cirka 45 procent — följande:

Det vore uppenbarligen i nuvarande tidsläge vanskligt att söka uppgöra bestämda kalkyler över tillverkningskostnader resp. försäljningspris för en anläggning som denna. Styrelsen hade emellertid funnit det angeläget att så långt som möjligt vore söka utröna företagets ekonomiska bärkraft. För sådant ändamål hade beräkningar verkställts rörande ett normalår, 1936, och ett högkonjunkturår, 1941. Dessa beräkningar visade, att under förutsättning av företagets rationella skötsel och tillvaratagande av inkomstmöjligheterna från biprodukter tillfredsställande resultat borde kunna uppnås under en längre tidsperiod.

Med hänsyn till de i propositionen framförda skälen för bolagets tillkomst och angelägenheten, sett ur landets försörjningssynpunkt, av verkets snara tillkomst funne sig styrelsen böra tillstyrka, att arbetet med anläggningen omedelbart igångsattes.

Då emellertid kostnaden för styrelsens förslag vid nuvarande prisläge överstege av riksdagen beviljade belopp, 10,000,000 kronor, hade styrelsen jämväl ansett sig böra undersöka, vad som inom ramen av berörda 10,000,000 kronor kunde anskaffas. Efter ingående prövning av olika alternativ kunde styrelsen icke finna, att i sådant avseende möjliggjordes annan anläggning än två el tackjärnsugnar med en sammanlagd produktionskapacitet av 60,000 ton årligen. Thomas- och elstålverk kunde då icke komma till utförande. Styrelsen ansåge emellertid enbart tackjärnverk ur ekonomisk synpunkt vara underlägset styrelsens förslag.

Under åberopande av vad sålunda anförts har styrelsen hemställt om tillstånd att utföra järnverket i huvudsaklig överensstämmelse med det framlagda förslaget samt att härför erforderliga medel eller 16,000,000 kronor med avdrag för de belopp som redan ställts till bolagets förfogande måtte, helst i form av aktiekapital, ställas till bolagets förfogande. Dessutom äskas ett förlagskapital å 3,000,000 kronor samt, därest järnverket skall självt bekosta elektrisk ledning och transformatoranläggning, ytterligare 765,000 kronor.

För närmare kännedom om de ekonomiska kalkylerna får jag hänvisa till den verkställda utredningen, vilken torde få tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott. Anmärkas kan, att i angivna belopp 16,000,000 kronor icke, med hänsyn till det tidigare omförmälda erbjudandet av statens järnvägar att upplåta kajutrymme, inräknats någon kostnad för hamnanläggning.

I ärendet hava efter remisser avgivits utlåtanden dels av industrikommissionen den 10 september 1941 dels ock av vattenfallsstyrelsen den 8 oktober 1941.

Industrikommissionen har endast yttrat sig över framställningen ur de försörjningssynpunkter, som sammanhöra med ärendet. Ur berörda synpunkter har kommissionen funnit övertvägande skäl tala för bifall till styrelsens förslag såväl vad beträffar byggandet av el tackjärnsugnar som i fråga om utbyggande av verket med thomas- och elstålverk. Kommissionen anför härom närmare följande:

Elektriska hyttor i stället för kokshyttor hade ur försörjnings- och beredskapssynpunkt det företrädet, att de minskade behovet av importerat bränsle, något som måste vara en betydande fördel i betraktande av de importsvårigheter som på detta område sedan länge förelegat. Man måste dock räkna med att under normala förhållanden produktionen bleve dyrare än tackjärnsframställning i kokshyttor. En omständighet som likaledes kunde komma att fördyra produktionen vid nu ifrågakvarande verk utgjordes därav, att elkraft icke syntes kunna garanteras i sådan omfattning, att verket med säkerhet kunde vara i full drift hela året. Önskvärdheten av att järnproduktionen i möjligaste mån gjordes oberoende av importbränsle borde emellertid enligt kommissionens mening giva företräde åt styrelsens förslag i denna del.

Styrelsen föresloge vidare den i förhållande till tidigare planer rörande verket rätt väsentliga förändringen, att detsamma icke enbart skulle byggas som tackjärnverk utan även utbyggas med thomas- och elstålverk. Styrelsen avsåge att genom ett sålunda utvidgat tillverkningsprogram kunna tillgodose den efterfrågan på göt och omsmältningmaterial, som enligt verkställda marknadsundersökningar förefunnos från den mellansvenska järnindustrien, samt att därigenom tillförsäkra verket en starkare ställning i marknaden än om detsamma endast vore hänvisat till produktion och försäljning av tackjärn.

De mellansvenska bruken baserade sin järnframställning i hög grad på den s. k. martinprocessen, för vilken såsom råmaterial bland annat erfordrades prima smidesjärnskrot, som under normala tider importerades i stora kvantiteter. Detta skrot hade emellertid sedan länge successivt försämrats vad beträffade kvaliteten, vilket berodde på att det allt mer och mer uppblandades med avfallsjärn innehållande olika legeringsämnen och föroreningar. Det torde därför vara ostridigt, att den mellansvenska järnhanteringen hade behov av sådant direkt ur malm utvunnet material, som Norrbottens järnverk nu avsåge att framställa i de föreslagna thomas- och elstålverken, och då bolagets verkställande direktör uppgivit, att ifrågakvarande material även under fredsförhållanden torde kunna levereras till kommersiella priser, ansåge kommissionen utbyggnaden av sagda verk kunna komma att utgöra ett ur försörjningssynpunkt värdefullt komplement till den nuvarande inhemska järnindustrien.

Situationen på järn- och stålmarknaden vore för närvarande sådan, att det nu avsedda tillskottet till försörjningen på området måste hälsas med till-

fredsställelse, och detta desto mera ju tidigare tillskottet kunde ställas till förfogande. För anläggningen åtginge emellertid vissa knappa råvaror i ganska stora kvantiteter, nämligen cement, järn, koppar och transformatorolja. Man ställdes därför inför frågan, huruvida dylika varor i nuvarande läge borde ställas till förfogande för denna anläggning och sålunda undandragas andra ändamål, som eljest därmed kunde hava tillgodosetts. Vilka dessa andra ändamål i verkligheten skulle komma att bli, kunde kommissionen icke nu bedöma. Med sin allmänna kännedom om de arbeten, vilka ställde de största anspråken på ifrågavarande råvaror, funne kommissionen det emellertid befogat att, med undanskjutande av vissa andra ändamål, tilldelning av såväl cement som järn och koppar m. m. medgäves till en produktiv anläggning sådan som den föreslagna, vilken i fråga om järn skulle ge tillbaka investeringskvantiteten flera gånger om redan under år 1943. Kommissionen förutsatte härvid, att bolagsledningen samrådde med kommissionen i och för åstadkommande av största möjliga materialbesparing vid anläggningsarbetenas utförande.

Vattenfallsstyrelsen lämnar i sitt utlåtande till en början en utförlig redogörelse för de skäl, som föranlett styrelsen att endast reservera 10,000 kW årskraft för en första utbyggnad av det planerade järnverket. Styrelsen framhåller därvid bl. a., att det synts styrelsen synnerligen ovisst om ett järnverk med en kapacitet av 90,000 ton om året skulle komma att utbyggas under kriget. Om järnverket utbyggdes med blästermasugn, erfordrades mycket litet kraft; det finge fortfarande icke anses uteslutet, att en andra utbyggnad ordnades för blästertackjärn. Om produktionen baserades på slig och sålunda inriktades på fosforrent material, borde den reserverade kraftmängden ävenledes vara tillräcklig.

Härefter erinrar vattenfallsstyrelsen, att styrelsen, sedan den erhållit kännedom om bolagsstyrelsens önskemål i krafthänseende, förklarar sig villig leverera dels 10,000 kW årskraft, dels 10,000 kW säsongkraft under en tid av sju månader om året samt dessutom ytterligare 7,000 kW för ett thomasverk och en elektrostålugn. I samband härmed anför styrelsen följande:

	Vid levnadskostnadsindex av	
	165	220
10,000 kW årskraft vid 8,000 timmars utnyttjningstid		
totalt	430,000	500,950 kr
per kWår	43.00	50.10 kr
per kWh	0.538	0.626 öre
10,000 kW säsongkraft vid 7 mån. tillgänglighet och 8,000 12 timmars utnyttjningstid per mån.		
totalt	187,500	218,440 kr
per kW och 7-mån.	18.75	21.84 kr
per kWh	0.402	0.461 öre
7,000 kW för thomasverk och elektrostålugn vid 1,500 timmars utnyttjningstid		
totalt	105,000	122,325 kr
per kWår	15.00	17.48 kr
per kWh	1.000	1.165 öre.

Det låge i sakens natur att järnverkets produktionskostnader per ton tackjärn skulle icke oväsentligt minskas, om säsongkraften tillhandahölles under större del av året. Järnverket hade visserligen avstått från tanken att själv abonnera på kraft från Krångede Aktiebolag men hade framhållit önskvärdheten av ett sådant abonnemang från vattenfallsstyrelsens sida för åstadkommande av en förlängd leverans av säsongkraft. Krångede Aktiebolag hade ställt sig välvilligt till en sådan leverans, omfattande åren 1944—48.

Kraften från Krångedeaggregatet nr 5 hade i genomsnitt en varaktighet av endast 5,3 månader per år. Av denna kraft fölle endast 30 procent utanför den sannolika leveranstiden för säsongkraften från Porjus. Större delen av återstående 70 procent fölle under ren högvattentid och torde icke kunna utnyttjas av vattenfallsstyrelsen, när kriget slutat. Priset på 5,3 månaders kraft från Krångede bleve per kWh ungefär lika med priset för årskraften från Porjus. Om emellertid endast 30 procent därav funne fullgod användning men betalning skulle utgå för all kraften, bleve priset på den utnyttjade delen väl högt. Styrelsen ansåge sig därför icke kunna taga ansvaret för denna affär.

Vattenfallsstyrelsens kraftförsörjningsplaner för krigsåren framlades hösten 1939 redan före slutbehandlingen av järnverksfrågan i riksdagen. Nybyggnadsprogrammet var mycket omfattande men uppgjort utan hänsyn till någon extra stor kraftleverans, d. v. s. utöver 10,000 kW till järnverket. Under kriget hade kraftförbrukningen ökat avsevärt, och all tillgänglig kraft hade — med undantag för en avmattningsperiod under tiden 15 april—15 december 1940 — tagits i anspråk. Situationen hade skärpts genom att bränsle icke finge annat än i små mängder disponeras för ångreservkraft. För styrelsens del hade läget försvårats genom att den inleverans av kraft från främmande företag till styrelsens nät, som tidigare normalt skett, blivit minskad, samtidigt som anspråken på reservkraft från främmande företag stigit. Därtill komme, att en del företag, som tidigare åtnöjt sig med sekunda kraft, nu påfordrade full kraft även under vattenbrist under framhållande av den betydelse deras produktion hade för hushållningen. Styrelsen sökte tillgodose de ökade anspråken genom nya utbyggnader och regleringar men hade icke obegränsade resurser och kunde icke tillmötesgå alla de krav, som framställdes. Styrelsen funne det tyvärr icke möjligt att under nu rådande förhållanden och med nu fastställda utbyggnadsprogram utöka järnverkets säsongkraft till årskraft men komme att överväga möjligheten av en förlängning av densamma till 8 à 9 månader per år. Med årskraft för den ena masugnen och 9 månaders kraft för den andra torde tackjärnsmängden bli c:a 55,000 ton per år.

Med anledning av den krigssituation, som uppkommit under sommaren, hade vattenfallsstyrelsen i slutet av augusti 1941 hemställt om anslag för skyndsamt utbyggande av en ny stor kraftanläggning i Midskogsforsen, därmed frångående sin tidigare inställning att icke forcera någon utbyggnad, som icke hunne färdigställas inom de tre à fyra första krigsåren. Denna nya kraftstation torde bliva färdig tidigast under sommaren 1944. Styrelsen ansåge sig nu böra underställa statsmakternas prövning den frågan, om det skulle vid denna kraftanläggning reserveras c:a 10,000 kW för frigörande av samma mängd Porjuskraft från dess nuvarande användning söder om Norrbotten, så att 10,000 kW Porjuskraft bleve disponibla för den tredje masugn, som järnverket funnit önskvärd. Därvid förutsattes, att abonnemang på detta kraftbelopp ordnades inom rimlig tid. Styrelsen hade sedan krigets början icke utanför Norrbotten gjort några åtaganden om kraft för tillverkning av järn, legeringar eller dylikt. I Norrbotten hade däremot kraft-

leveransen till smältverket i Porjus utökats från 4,000 till 9,500 kW i samband med verkets modernisering och utvidgning inom de förefintliga byggnaderna, vartill nu komme leveranserna till järnverket på Svartön. Med all sannolikhet bleve kraftförsörjningen ansträngd även under återstående krigsår. Reserverades 10,000 kW för en ny masugn, torde detta leda till att nyutbyggnaderna måste utökas med motsvarande kraftbelopp. Då detta skulle medföra att utöver kapitalet för själva järnverket ett kapital av storleksordningen 5,000,000 kronor skulle tagas i anspråk för erforderlig kraftanläggning, hade styrelsen icke ansett sig böra ställa sådan kraft i utsikt utan att först underställa frågan statsmakernas prövning. Vid bedömandet av huruvida en eventuell ytterligare utvidgning av järnverket borde ske med blästermasugn eller elektrisk tackjärnsugn, måste hänsyn tagas till att kostnaden för ytterligare kraft bleve c:a 25 procent högre än kostnaden för den nu till de två första ugnarna offererade kraften. Ansåge statsmakerna, att kraftbeloppet skulle ställas till järnverkets förfogande, ville styrelsen föreslå, att leveransen dock begränsades till 9 månaders kraft, intill dess något så när normala fredsförhållanden återinträtt. Intill dess bleve det nämligen säkert ont om kraft under lågvattentid även för högt kvalificerade behov.

Vattenfallsstyrelsen framhåller härefter, att anläggnings- och regleringskostnaderna vid Porjus, räknat per kWh, blivit avsevärt större än t. ex. vid Stadsforsen samt anför vidare följande:

Det kraftpris, som vattenfallsstyrelsen erbjudit järnverket, vore baserat på kostnaden för de senaste utvidgningarna vid Porjus och Suorva. Den på så sätt framkomna kostnaden understeg med 15 å 20 procent den genomsnittliga kostnaden för hela Porjusverket, beräknad på grundval av 4 procent ränta och i övrigt på normalt sätt men utan hänsyn till det 10-tal miljoner kronor, som vattenfallsstyrelsen förlorat på Porjus genom att en stor del av den utbyggda kraften efter nedläggningen av de under världskriget 1914—1918 startade Norrbottensindustrierna blivit oanvänd, intill dess stamlinjen neddrogs från Porjus. Tillsammans med smältverket i Porjus, för vilket samma låga prisläge tillämpades, komme Luleåverkets tackjärnsugnar att taga i anspråk ungefär 25 procent av Porjuskraften. Det följde därav, att kostnaden för återstående 75 procent av kraften i Porjus måste belastas med 5 å 7 procent högre kostnad än genomsnittskostnaden. Om järnverkets kraftuttagning från Porjus skulle ökas utöver vad som nu utlovats, syntes det icke försvarligt att för dylikt krafttillskott tillämpa lägre pris än självkostnaden för återstående 75 procent av Porjuskraften. Med den kraftavsättning, som nu ernåtts inom Norrbotten, vore det icke längre motiverat att med hänsyn till överföringsförlusterna i linjen Boden—Stadsforsen tillämpa något specialpris under självkostnaden för nytillkommande tackjärnskraft. För nämnda 75 procent av kraften ökades prisläget i Porjus till i runt tal 130 procent av priset för den nu erbjudna kraften. På Svartön ökades därvid priset till c:a 125 procent av det nu erbjudna priset. Detta borde naturligtvis beaktas vid en jämförelse mellan elektro- och blästertackjärn.

Beträffande kostnaden för den elektriska anläggningen tillstyrker vattenfallsstyrelsen, att medel härför ställdes till järnverkets förfogande, och anför i detta sammanhang:

I samband med tackjärnsutredningen förklarade sig vattenfallsstyrelsen villig att tillhandahålla järnverket årskraft för 0.6 öre/kWh framme vid järnverket vid 40,000 volts spänning. Något större kraftbelopp än c:a 10,000

kW var då icke allvarligt ifrågasatt. Detta kunde nedtransformeras från 132,000 till 40,000 volt i vattenfallsstyrelsens förefintliga transformatorstation i Notviken, och överföringen till Svartön kunde ordnas i samband med den 40 kW överföring, som erfordrades för stadens och malmbolagets anläggningar på Svartön. Nu hade kraftbeloppet ökats till 27,000 kW, och det ifrågasattes en höjning till 37,000 kW. Notvikenstationen räckte icke på långt när till för dessa kraftbelopp. Det bleve billigast att framdraga 132,000 volts ledningen ända till järnverket och där anordna transformering från 132,000 volt, varvid man kunde på en gång gå ned till 10,000 volt.

Det pris, som vattenfallsstyrelsen nu begärde för årskraften, bleve vid en levnadskostnadsindex av 165 och vid 8,000 timmars utnyttjningstid 0.538 öre. Skillnaden mellan 0.6 och 0.538 öre vore högre än det belopp, som vattenfallsstyrelsen år 1938 räknade med för omtransformering och kraftledning mellan Notviken och järnverket och räckte väl till för kraftledning och transformering, trots att nyanläggningarna bleve dyrare än 1936—38.

Det vore uppenbart, att järnverket borde bekosta och äga transformatorstationen vid järnverket, ty den bleve enligt den nya lösningen en del av detta. Vad anginge 132,000 volts ledningen mellan Notviken och järnverket, som icke väntades bliva använd av annan än järnverket, ansåge styrelsen det vara lämpligast, att järnverket bekostade densamma, emedan järnverkets årliga utgifter då — exclusive räntekostnader — bleve lägst. Om Kungl. Maj:t funne det vara önskvärt, att vattenfallsstyrelsen byggde denna ledning, ökades järnverkets årliga avgift för kraften med 8 procent av ledningskostnaden.

Redan vid den tidigare behandlingen av frågan om anläggande av ett järnverk i Norrbotten förutsattes Svartön vid Luleå vara den lämpligaste platsen för järnverket, ehuru det förordades att en närmare undersökning ägde rum, innan slutligt avgörande träffades. Genom förenämnda beslut den 12 september 1941, varigenom — utöver de 3,499,500 kronor, vilka tidigare disponerats för ändamålet — ytterligare 6,500,000 kronor eller således praktiskt taget återstoden av det av riksdagen för järnverket anvisade anslaget å 10,000,000 kronor togs i anspråk för aktieteckning i bolaget, har Kungl. Maj:t biträtt bolagsstyrelsens förslag, innebärande att Svartön definitivt godkändes såsom förläggningssort. Genom samma beslut har Kungl. Maj:t jämväl tagit ståndpunkt till frågan vilken produktionsmetod, som bör komma till användning vid företaget. Vid den verkställda utredningen har bolagets styrelse i sådant hänseende funnit, att användandet av elektriska ugnar skulle för järnverket medföra vissa fördelar framför blästermasugnar, och Kungl. Maj:ts nyssnämnda beslut innebär godkännande av denna uppfattning. De medel, vilka genom aktieteckningen sammanlagt ställas till bolagets disposition, avses sålunda skola möjliggöra uppförandet av två eltackjärnsugnar jämte tillhörande allmänna anläggningar med en produktionsförmåga av tillhoppa årligen 60,000 ton tackjärn.

Vad angår företagens storleksordning och gestaltning i övrigt torde utredningen visa, att det ur såväl företagsekonomiska som allmänna försörjnings-synpunkter är ändamålsenligt, att tackjärnverket utbygges med thomas- och elstålverk för viss förädling av det erhållna tackjärnet, på sätt styrelsen föreslagit. Storleken av anläggningarna vid järnverket bestämes i första

*Departements-
chefen.*

hand av tillgången på råvaror och elektrisk energi. Beträffande företagens råvaruförsörjning har styrelsen funnit förutsättningarna härför tillfredsställande jämväl vid en anläggning avseende framställning av 90,000 ton i stället för 60,000 ton tackjärn årligen. Jag vill i detta sammanhang erinra, att Kungl. Maj:t genom beslut den 19 september 1941 förklarat bolaget berättigat tillsvidare att, i den utsträckning som erfordras för bolagets verksamhet, taga i anspråk den staten enligt 1927 och 1938 års malmavtal tillkommande rätten till malmleveranser från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag. I fråga om möjligheterna att erhålla elektrisk kraft är läget däremot icke lika gynnsamt. Av handlingarna framgår att vattenfallsstyrelsen kan ställa i utsikt att leverera dels 10,000 kW årskraft samt 10,000 kW säsongkraft under 8 å 9 månader årligen för tackjärnsugnarerna dels ock erforderlig kraft, 7,000 kW, för drift av ett thomasverk och en elektrostålugn. Förstnämnda kraftleveranser beräknas förslå för en årstillverkning av cirka 55,000 ton tackjärn. Med hänsyn till vad vattenfallsstyrelsen anfört synes bolaget böra tillsvidare få åtnöjas med den kraft, som sålunda kan tillhandahållas. Vad särskilt angår frågan om eventuell utökning av järnverket med en tredje elektrisk masugn synes denna fråga alltså i nuvarande läge få ställas på framtiden. Mot vattenfallsstyrelsens beräkningar av kraftprisen synes ej vara något att erinra.

Beträffande frågan om uppförande av transformatorstation vid järnverket samt framdragande av elektrisk ledning från Notviken till verket anser jag övervägande skäl tala för att utgifterna härför bestridas av bolaget och alltså inräknas i anläggningskostnaderna. Enligt bolagsstyrelsens beräkningar skulle sistnämnda kostnader vid sådant förhållande uppgå till sammanlagt 16,765,000 kronor. Den avsevärda kostnadsökningen jämfört med motsvarande tidigare beräknade belopp — bortsett alltså från att nu föreslås byggande av allenast två mot förut tre tackjärnsugnar men däremot medtagas kostnader för anläggningen av thomas- och elstålverk — förklaras till huvudsaklig del av inträdda prisstegringar. Jag har icke funnit anledning till erinran mot de beräkningar, bolagsstyrelsen verkställt. Beloppet synes dock lämpligen böra avrundas uppåt till 17,000,000 kronor. För möjliggörande av järnverksanläggningen i den omfattning här tillstyrkts skulle alltså behöva ytterligare anvisas (17,000,000 — 10,000,000 =) 7,000,000 kronor.

I 1939 års proposition föreslogs att, utöver det för anläggningarna erforderliga beloppet, skulle såsom förlagskapital för bolaget avses ett belopp av 3,000,000 kronor. Med den uppläggning, ärendet fick i riksdagen, ansågs emellertid något rörelsekapital för det dåvarande ej erforderligt. Bolagets styrelse har nu hemställt, att beloppet måtte ställas till förfogande. Jag biträder denna hemställan.

Beloppet 7,000,000 kronor torde i likhet med det tidigare anvisade beloppet 10,000,000 kronor böra tillföras bolaget såsom aktiekapital och alltså anvisas såsom reservationsanslag å kapitalbudgeten under fonden för statens aktier. Anslaget torde böra upptagas å tilläggsstat till den löpande riksstaten. Vad förlagskapitalet beträffar förordar jag, att detta anskaffas på sätt som

föreslagits i 1939 års proposition, nämligen så att staten genom riksgäldskontoret ställer garanti för ett förlagslån åt bolaget i riksbanken å ifrågasvarande belopp, 3,000,000 kronor. Genom ett sådant förfaringssätt torde, såsom vid den tidigare behandlingen av ärendet framhållits, vinnas en riktigare räntabilitetsberäkning vid behandling av eventuella förluster.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/1942 å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av kronor 7,000,000.

dels ock besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti för ett förlagslån åt Norrbottens Järnverk Aktiebolag i riksbanken till ett belopp av 3,000,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sven Forsberg.
